

CSONGRÁDY BÉLA

„Kincsestár ez a vidék”

Végh József: *Hazaváró Helyismereti Sorozat (Rétsági kistérség)*

Huszonöt helység százhetven oldalt kapott a Gödöllői Innovációs Központ Kft. által megjelentetett helyismereti sorozat Rétsági kistérséget bemutató kiadványában. Nagyon szép – *Hazaváró* – a sorozatcím, amelyet – ugyancsak sikeres szóhasználat – jól egészít ki a szerző, Végh József könyv eleji köszöntője, a *Hívogató*. E jó érzékkel, szerencsésen megválasztott két szó nemcsak hangulatos, de lényegre törően fejezi ki a kötet tartalmát, célját.

„Csodálatos világba érkezik, ki Nyugat-Nógrád tájékával ismerkedik. Természeti környezete már önmagában annyi látnivalót ígér, melyet akárcsak bebarangolni sem lehet egykönnyen... Az érdeklődő számára valóságos kincsestár ez a vidék. Minden egyes településnek megvan a maga különlegessége, egyéni vonzereje” – írja Végh József. Azok részére is, akik túrázni, kirándulni, országot látni, ismeretekben, élményekben gazdagodni érkeznek ide, de azokéra is, akik itt élnek – de a mindennapok kötelező penzumai gyakran eltakarják előlük a nyilvánvaló fizikai értékeket és szellemi teljesítményeket –, és azokéra is, akiket immár máshonnan hív és vár haza a Börzsöny, a Cserhát vagy a Naszály környéke. Mit ígér hát ez a tájhaza s mit nyújt a könyv, amely mintegy iránytűként szolgál mindazoknak, akik nyitott szemmel, tudatosan akarnak barangolni vagy éppen élni a Rétsági kistérség községeiben?

Menjünk sorban – ahogyan a kötet is tesz – az abc betűi szerint. Alsópetény – többek között – Werbőczy István faluja: a hagyomány szerint az ősrégi Ugocsa megyei család sarja, a későbbi nádor itt írta a XVI. század elején az *Opus Tripartitum Juris* című művét, az úgynevezett *Hármaskönyvet*, amely – mintegy ötven kiadásával – évszázadokon át a nemesség jogforrása, „bibliája” volt. A trencsényi származású Gyurcsányi család kriptája felett áll a nevezetes Werbőczy-emlékmű. Az ősidők óta lakott Bánk elsősorban tengerszemérről híres és egyre népszerűbb. Érdekes a falu hatszáz éves történelme is. Figyelemre méltó látnivaló a szlovák tájház, amelynek udvarán állt a nézsai Lалуja András szobrászművész – az egyik helyi „híres ember” – *Bánki menyecske* című szobra, „míg azt lelketlen kezek el nem lopták onnan.” Berkenye német ajkú település, a váci püspökség telepítette oda a lakosságot. A népélet tárgyi emlékeit őrző falumúzeum mellett a vallási indíttatású építmények között Nepomuki Szent János szobra, a Szentháromság-szobor és a Kálvária is ott található. A vízi színpadon rendszeresek a művészeti rendezvények, köztük a Nógrádi Nemzetközi Folklor Fesztivál és a nemzetiségi találkozó. Borsosbényben Szent Márton tiszteletére felszentelt római katolikus templom áll a XVIII. századból.

A falu egykori Tihanyi-Mocsári kúriájában az óvoda működik. A diósjenői tónál 173-ban a Dunán átkelt Marcus Aurelius, a filozófus római császár vívott csatát a kvádok és a markomannok ellen. Az esemény helyszínén emlékmű áll. Az 1848/49-es szabadságharc bukását követően az emigrációba kényszerült Kossuth Lajost Diósjenő tiszteletbeli polgárává és bírójává választotta. A falu szülötte volt a XIX. századi színművész, Szentgyörgyi István, aki hét évtized alatt 1064 különböző darabban 1216 szerepet játszott. A marosvásárhelyi színiakadémia máig az ő nevét viseli. A diósjenői katolikus templom bejáratától a strandfürdőig vezető pinceoron hangulatos romantikus séta tehető. A magaslati kápolna Árpád-kori alapokra épült. Felsőpetény neve összeforrott Mindszenty József bíboros hercegprímás, esztergomi érsekével, aki 1955. november 1-je és 1956. október vége között az Almássy-kastélyban raboskodott. Kiszabadulása emlékére Nógrád Megye Közgyűlése az épület falára 1992-ben emléktáblát helyezett el. Az evangélikus és római katolikus templom mellett baptista imaház is található a községben.

Az irodalmi hagyományokban, emlékekben egyébként is igen gazdag – mások mellett Madách Imre és Szabó Lőrinc nevével, munkásságával fémjelzett – Nógrádban az egyik zarándokhely Horpács, amelyet joggal neveznek Mikszáth Kálmán falujának. A jeles író, a „nagy palóc” 1904-ben vásárolta itt meg Szontágh Pál birtokát, ahol az eredeti kúria mellé újabbat építtetett. A múzeummal alakított épületben kiállítás látható, telis-tele Mikszáth-relikviákkal. Az emlékparkjában Mikszáthra, feleségére – Mauks Ilonára – emlékeztető szobrok között a tudós Nagy Iván – akinek sírja a falu temetőjében van –

portréja is megtalálható. Keszeg neves épülete a XVIII. századi Huszár-kastély. Az üdülőfalunak számító, az augusztusi Szilvaszombatokat rendező Kétbodonnyban 2002-ben állítottak emlékkövet Alsó- és Felsőbodony egyesítésének centenáriumán. A Cserhát rejtékén megbúvó Kisecset római katolikus templomának Szent Imre a védőszentje. A templom tengelyében klasszicista harangláb található. Legénden az evangélikus, a római katolikus templom, kápolna és harangtorony mellett négy volt kúria illetve kastély is idézi a múltat. Nagyoroszit a XII. században Könyves Kálmán alapította, őslakói a király ajtónállói voltak. A községben született és élt a XIX. században Szabó Endre, a magyar kisdiednevelés reformátora, a mai óvodai nevelés előfutára, első szakmai folyóiratának elindítója és szerkesztője. Az óvoda falán tábla emlékeztet rá. Nézsán a faluközpontban álló, mai állapotában is szép XVIII. századi Reviczky-kastély iskolának ad otthont. A temetődombi Szent Anna kápolna tetején kálvária található. A megye névadó települése Nógrád. Vára kezdetleges formában már a honfoglalás előtt is fennállt. A mai romjaiban is impozáns Öregtorony Mátyás király idejében épült. A török veszély elmúltával a Rákóczi-szabadságharcban jutott ismét szerephez. A vár legmagasabb pontján emelkedik az országzászló, amelyet 1990-ben szenteltek újjá. Egy évre rá, Széchenyi István születésének 200. évfordulóján emléktáblát avattak a várban. Nógrád jeles szülötte a XVII-XVIII. századi egyházi író, jezsuita szerzetes, hitszónok, Spangár András, aki folytatta, kibővítette és kiadta a Pető Gergely-féle *Magyar krónikát*, és elsőként fordította latinról magyarra István király fiához, Imre herceghez írott intelmeit. Nógrádsápot a

legszebb nyugat-nógrádi középkori, XIV. század végi, Mária tiszteletére felszentelt templom teszi elsősorban nevezetessé, de figyelemre érdemesek a Tatárka-dombon részben feltárt halomsírok leletei is. Nőtincs szép fekvése, több mint ötven hektáros vízfelületű tava szinte kínálta egy üdülő-, pihenőközpont, a Szent István park kialakítását. Ósagárd kivált a magyarországi szlovák kultúra – amelynek számos jele a falumúzeum helytörténeti gyűjteményében látható – képviseléről ismert. Pusztaberki csendes faluként húzódik meg a Cserhát lankái között, római katolikus temploma és főként harangtornya azonban sok érdekességgel szolgál.

Rétság – az egykori járási székhely, a jelenlegi kistérség névadója – kisváros a Börzsöny és a Cserhát találkozásánál. Fejlődésében mindenkor nagy szerepet játszott, hogy fontos kereskedelmi útvonal mentén fekszik, közel a fővároshoz. Nevezetes személyiségei közé sorolható Fényes Szabolcs zeneszerző – aki itt írta a *Maya* című nagyoperettjét – és Vaszary János festőművész, aki felesége révén gyakran megfordult Rétságon. Az egykori laktanya bejárata melletti parkban emléktábla hirdeti, hogy Mindszenty József itt töltötte felsőpetényi fogsága után az első szabad éjszakát, a kopjafa pedig kiszabadítójára, a kivégzett Pálinkás Antal mártíromságára emlékezteti az utókort. A civil szervezetek házában gazdag helytörténeti kiállítást rendeztek be. Romhány a Rákóczi-hagyományokról híres község. 1710. január 22-én a Lókos-patak mentén zajlott ütközetben verték vissza a kurucokat a császári csapatok, amelyek szintén súlyos veszteséget szenvedtek. Egyes vélemények szerint II. Rákóczi Ferenc az itteni kápolnától irányította a csatát, mások úgy vélik, hogy a fejedelem hadisátra a település határában,

egy terebélyes törökmogyorófa alatt volt elhelyezve. Ez a mintegy háromszáz éves famatuzsálem ma megvan, a kései utódok is kegyelettel őrzik Rákóczi emlékfájaként. Az ütközet emlékére állított emlékmű Romhány észak-nyugati, szátoki kijáratánál áll. Ugyancsak hírnevet szerzett a településnek az 1924-ben létesített, eleinte edényeket majd cserépkályhát, később burkoló kerámiát gyártó gyár. A község hírességei közé sorolható az itt született Bereczki Máté pomológus, gyümölcsnemesítő, az 1848-as március ifjak egyike. Szátokot 1255-ben, tehát több mint 750 éve említette először IV. Béla király oklevelével. A faluban 1993-ban állítottak fel új Szent Flórián szobrot. A romhányi úti Rákóczi-kutat a néphagyomány szerint a fejedelem ásatta. Itt pihent meg seregével, s a lovát is e forrásból itatta meg. Szendehelyet 1753-ban telepítették, eredeti neve Szenthely volt. Első lakosai a Berkenyéről átköltözött németek voltak. Az újabb keletű Szent Orbán szobor annak emlékezetére emeltetett, hogy a településen egykoron a térség legjobb borai teremtek. A katalinpusztai csárda már a középkorban is állhatott. Rockenbauer Pál filmrendező – aki végigjárva Magyarországot tévésorozatban mutatta be hazánk értékeit – Katalinpuszta mellett halt meg 1987-ben. Kopjafa emlékeztet munkásságára. A gyadai tanösvény természeti és kultúrtörténeti értékeket mutat be. Az úgynevezett Násznép-barlang a Nászály-hegység lábánál található. Sente a középső Cserhátban három magaslat – az Orvos-hegy, a Mogyoróshegy és a Benedek-hegy – menedékében fekszik. Római katolikus templomának története a XIII. századra vezethető vissza. Tereske látnivalói élén szintén a középkori múltú templom áll, annál is inkább, mert freskóin a Szent László le-

gendája elevenedik meg. A temetőkertben méretes fák sorakoznak. Szomszéd-ságukban romos állapotban is szép kálvária- és stációegyüttes látható. A híres tereskeiek között találni Pál István dudást, a népművészet mesterét, aki a község történetében elsőként vehette át a díszpolgári címet. Hasonló kitüntetésben részesítette szülőfaluja, Kétbodonny is. Tolmács besenyő ősökkel büszkélkedhet. A barokk jellegű XVIII. századi kastélyt a Szentiványi család építtette. Napjainkban nincs jó állapotban, nem úgy az új faluház. 1922-ben a magyar zenei élet nem kisebb személyisége, mint Kodály Zoltán járt a faluban, ahol huszonegy népdallal gazdagodott a gyűjteménye.

Fenti kiemelések csupán ízelítőt, példát jelentenek abból az ismerethalmazból, amelyet Végh József megemlíti az egyes településekkel kapcsolatban. Részletesen szól a községek történelméről, a távoli időkről, a közelmúlt főbb eseményeiről, bemutatja a jelenlegi helyzetet, a közigazgatási, gazdasági és kulturális jellemzőket is. Nagy figyelmet fordít az egyházi épületek, múzeumok, műemlékek, várak, kastélyok, természeti értékek és egyéb látnivalók számbavételére. Aligha van valaki, aki Végh Józsefnél jobban ismeri a térség falvait. Amit ő nem tud róluk, azt valószínűleg nem is érdemes tudni. Nem véletlen, hogy a sok tételes felhasznált irodalomjegyzékben Alsópetényről, Borsosberényről, Diósjenőről, Nógrádsápról és Rétságáról írott saját műveit is felsorolhatta. A kultúraszervező, helytörténész, a rétsági művelődési házat igazgató Végh József – aki nem mellesleg elnöke a fentebb, Nógrád község kapcsán említett Spangár Andrásról el-

nevezett körnek – teljes joggal érdemelte ki a Magyar Kultúra Lovagja címet. Falumonográfiái mellett megírta a *Szondi György és Drégely vára emlékezete* című kötetet és *Káamor* címmel megjelentette a Diósjenő környéki hegyről szóló történeteket, legendákat összefoglaló könyvet is.

A tetszetős megjelenítésű kötet szerkesztése, tipográfiája a gödöllői kiadót, a borítóterv és a műnyomó papírra készült elegáns nyomtatás a szintén odaivalósi Q-Print Kft.-t dicséri. Az illusztratív fotók elkészítésében a szerző mellett a rétsági illetőségű – tehát ugyancsak a térségben élő – Girasek Károly működött közre. A kötetet a kistérség térképe zárja. A borítóban egy CD is várja az olvasót. A *Harmonia Bankiensis* című hangfelvétel a bányai evangélikus templomban 2009 augusztusában készült, a hangmester Csobay Zoltán. A barokk orgonamuzsika Németh Csaba (orgona) és Komlóssy Gábor (trombita, szárnykürt) előadásában szólal meg. A lemezt Zsugyel Kornél helyi lelkész oázisnak nevezi, „ami lehetőséget teremt az elmélyülésre, a pihenésre, az erőgyűjtésre, a felfrissülésre. A 225 éves templom harangja áhítatos csendbe invitál, s az orgonamuzsika olyan atmoszférát teremt, ahol választ kaphatunk a lelkünket régóta nyugtalanító kérdésekre.”

A rétsági kistérséget bemutató kötet egy újabb fontos, felettebb informatív forrásmunka, s nem utolsósorban szép kiadvány a Nógrád megye – szűkebben Nyugat-Nógrád – értékeit méltón reprezentáló helytörténeti, honismereti, idegenforgalmi kiadványok sorában.

(Gödöllői Innovációs Központ Kft., 2010)